

DE LOFZANG VAN ZACHARIAS

Serie Open voor het Onverwachte

Zijn alsof niet, ik dat niet opengaat.

Zijn alsof toch, op hoop van zegen.

Zijn – en dat niets mij nog kan scheiden van God die in mij leeft!

Vooraf het tweede couplet vind ik herkenbaar. 'Op hoop van zegen' leven wij, 'soms even waar'. En dat ligt niet alleen aan ons gevoel of onze stemming. De werkelijkheid zelf waarin wij *zijn* is niet éénduidig, maar een ingewikkeld samengaan van goed en kwaad. 'De meeste mensen deugen' – ja, gelukkig kunnen wij de wereld waarin we leven, de mensen om ons heen of de schepping waarvan we deel uitmaken meestal als goed ervaren, als we er de tijd voor nemen. Maar daar doorheen is het kwaad is er ontegenzeggelijk ook, in wat mensen elkaar aandoen, in vervuiling en uitbuiting van de aarde, in de dood die zijn schaduw vooruit werpt in het leven.

Het vreemde van het verhaal van vandaag is dan ook dat die oude priester Zacharias nu juist dat tweede couplet lijkt over te slaan. Eerst is hij tot zwijgen gedoemd, 'mond dichtgevroren'. De belofte van de engel Gabriël kon hij niet geloven, hoorden we vorige week, hij wilde bewijs zien. Maar nu het wonder van de geboorte is geschied, ondanks de hoge leeftijd, klinkt daar ineens die prachtige lofzang, zonder een spoor van twijfel, gericht aan de God die zijn volk bevrijd heeft uit Egypte: de Barmhartige, de schoot van ontferming. Eerst was Zacharias nog met stomheid geslagen. Nu breekt dat gebeuren, de geboorte van een eigen zoon, hem open, tegen alle verwachting in. Verdwenen is de beklemmende angst voor gedroomde of reële vijanden. Hij zingt zijn vreugde uit, in dankbaarheid. Maar vreemd blijft dat wel, die plotselinge ommekeer.

Lucas begint zijn evangelie door twee met elkaar vervlochten geboorteverhalen te vertellen: dat van Jezus en dat van Johannes. Waarom doet hij dat? Ik denk niet omdat hij, zoals in een biografie, wil beginnen bij het begin. Misschien wel omdat 'geboorte' sowieso een belangrijk thema is voor het volk Israël, omdat het voortbestaan daarvan afhankelijk is. Maar meer nog omdat 'geboorte' symbool staat voor iedere vorm van doorgaan en doorgeven van nieuw leven, als de meest duidelijke manifestatie van de scheppende Geest van God, de adem van de Levende, de oerbron waaruit alle leven voortkomt. Je zou het een symboolervaring kunnen noemen, de menselijke ervaring bij uitstek van een nieuw doorbrekende dynamiek, een werkelijk nieuw begin of van een nieuwe toekomst die aanbreekt. Ons werkwoord 'breken' drukt goed de radicaliteit uit van wat er met 'geboorte' in het evangelie bedoeld wordt: het is een inbreuk in het bestaande, een doorbraak – en dat ondanks het kwaad, ondanks alles wat datzelfde leven, die scheppende Geest en die liefde bedreigt of in de kiem smoort. Want we weten ook nu al, bij het horen van deze verhalen, dat het met Jezus en Johannes niet goed zal aflopen, dat ze beiden met geweld om het leven worden gebracht. En toch staat daarom hun geboorte niet minder symbool voor een vernieuwing van het samen leven van mensen of de geschiedenis van een volk, die onverwacht en als het ware van buiten de tijd kan plaatsvinden.

Maar zelfs in deze symbolische betekenis, gaat het in dit verhaal niet alleen om die geboorte *op zich*. Minstens zo belangrijk is het moment van de naamgeving. Dat is het ogenblik waarop de ommekeer van Zacharias pas zichtbaar wordt. Daarin laat hij zien dat hij zijn trots heeft afgelegd en tegen de maatschappelijke verwachtingen in *niet* zijn eigen naam doorgeeft, maar gehoor geeft aan de oproep van de engel om het kind Johannes te noemen: 'de door God begenadigde'. In deze geboorte gaat het niet meer om hem, dat 'ik' van Zacharias dat graag zou willen voortleven in een nieuwe generatie, maar om het doorgaan en het doorgeven van het leven überhaupt en van de traditie in het volk als geheel, in zijn universele betekenis – van het volk dus dat zijn bestaan te danken heeft aan de onnoembare en onafbeeldbare God, Ik-zal-er-zijn, en dat zijn bestemming heeft in een visioen dat uitstaat in de toekomst, in een land van recht en vrede voor ieder menskind. Uiteindelijk gaat het hierom, in deze geboorte. Het is pas nadat hij die naam, Johannes, heeft opgeschreven op een schrijftablet, dat Zacharias zijn spraak terugkrijgt – en dat hij zijn taal, bevrijd van iedere klem, volledig toegewijd kan laten overstromen in een waternal van woorden om die Enige, onnoembare God te loven en te danken, als de Barmhartige ondanks alles, als de God die trouw is aan zijn volk door alle gevangenschap en uitzichtloosheid heen.

Maar dan nog vind ik het lastig, die ommekeer van Zacharias. Minstens zo reëel is toch de duistere kant van onze ervaring? Wat je wil bereiken, is vaak te hoog gegrepen. Wat je zou willen losmaken, blijkt muurvast te zitten. De tijd die je nog hebt, schiet tekort. Je wordt in beslag genomen door van alles dat belangrijk lijkt, maar het niet is. Machteloosheid. In mijn beperkte leefwereld van een middelbare school doet zich dat gevoel veelvuldig voor. Beperkt – maar wel bedoeld als een maatschappij in het klein, een institutie die als het goed is leeft van overdracht van wijsheid. Maar hoe kun je nog iets doorgeven aan kennis en liefde voor een vak, als leerlingen zichtbaar steeds meer in de greep komen van hun mobiele telefoon en steeds meer moeite hebben zich open te stellen voor het onverwachte of zich te concentreren op iets nieuws? Hoe kun je als docent origineel en inspirerend blijven in je lessen als leerlingen zich steeds vaker respectloos gedragen en jou schaamteloos een ongeïnteresseerd gezicht laten zien? Ik zie talentvolle collega's afhaken die moedeloos zijn geworden. Anderen zich zoveel mogelijk beschermen door zich

behoedzaam op te stellen, niet meer het risico te nemen dat ze voorheen nog wel namen om vanuit overgave les te geven en met leerlingen het avontuur aan te gaan. In ons rijke land zijn de problemen in het onderwijs zo structureel en worden ze zo weinig bij de naam genoemd, dat je er soms wanhopig van wordt, ook al wil je dat niet.

Zo bezien is de Zacharias van voor de ommekeer meer herkenbaar voor ons, de priester die zijn functie nog wel vervult maar zonder het profetisch vuur dat daar eigenlijk voor nodig is. Hij kiest voor veiligheid, voor het voorkomen van desillusie. Ik kan wel begrijpen dat hij heel nuchter, objectiverend, de feiten onder ogen ziet. Hij wordt ouder. Zijn vrouw Elisabeth ook. Zij is onvruchtbaar. Wat heeft hij nog met die God van Israël, in wiens naam hij zijn diensten doet voor het volk? Die God, die hem ooit wél begeesterd heeft, in vuur en vlam gezet, maar die zich nog nooit heeft laten zien. Zijn functie vervullen, professioneel, dat kan hij nog. Maar werkelijk ervoor gaan, het heilig vuur doorgeven – je kunt het hem nauwelijks meer vragen. Hij heeft te vaak moeten ervaren dat dat vuur niet werd overgenomen door anderen – en dat het doofde. Het lijkt mij goed om Zacharias wél serieus te nemen in zijn weigering. Een engel die bij je aanklopt of een predikant die je aanbeveelt om open te staan voor het onverwachte – het kan te mooi klinken, voor wie realistisch wil blijven zien wat er in de wereld aan de hand is.

Maar zien we dan wel goed? In een gedicht van Dorothee Sölle las ik een uitnodiging om tenminste ook anders te kijken:

*Twee droefheden schijnen er te zijn,
één van de wereld, die leidt naar de dood
en één van God, die schijnt naar het leven te leiden.
Ik kan ze niet onderscheiden.*

Ze liggen dicht bij elkaar, die twee droefheden. En ook al kan ik ze niet echt uit elkaar halen: hoe komt het, dat wij toch, doorheen onze droefheid, gevoelig kunnen blijven, verwonderd kunnen worden door een onverwachte vernieuwing van het leven? Hoe komt het dat de droefheid van Zacharias kantelt naar vreugde, uitzinnige vreugde? Hoe komt het dat *in* de ogenschijnlijk gesloten systemen en patronen waarin wij leven, toch steeds weer nieuwe initiatieven en nieuwe verbindingen ontstaan, nieuwe energie blijft oplichten. Die maken dat de droefheid tenminste verandert van kleur, dat daar doorheen iets doorbreekt van levenskracht en scheppende geest. Het past in de traditie van Israël, dat dit langzaam openbreken van een gesloten naar een open *zijn* bij uitstek wordt ervaren bij de geboorte van een nieuw menskind. Dat is iets *overdonderends*, zei Janneke Stegeman, toen zij dat zelf meemaakte. Een ervaring ook die ons terugwerpt op iets dat we voortdurend geneigd zijn te vergeten: dat we er überhaupt zijn, het leven hebben gekregen; en dat het als het ware *door ons heen* doorgaat, dat wij hoe dan ook doorgevers van leven zijn. De schrijvers van de bijbel hebben dit altijd heel goed gezien, bezongen, doorverteld. In iedere letter van haar geschiedenis is het volk Israël zich bewust dat het ontstaan is en gaande blijft uit een onwaarschijnlijk en onvoorzienbaar wonder: lees het symbool-verhaal van de geboorte van Isaac uit Abraham en Sara op hoogbejaarde leeftijd

Al die geboorteverhalen zijn uitdrukkingen van de misschien meest diepgaande ervaring van alle mensen: dat het leven zich blijft vernieuwen en dat dat vaak juist gebeurt als het aan een zijden draad hangt, als het eigenlijk niet meer verder kan zoals het gaat. 'In der Gefahr wächst das Rettende auch!' zei Hölderlin. Dat kan ik wél herkennen: dat wij in het besef van onze onmacht niet alleen staan maar samen zijn; en dat wij die onmacht toch altijd nog beleven in een aanhoudend verlangen naar een wereld zoals die zou moeten zijn; en zelfs dat er zoiets bestaat als een macht van een andere orde, een macht van het onverwachte dat die wereld voorstelbaar maakt en dichterbij brengt. Is het niet deze macht waarop de dichter van de psalm hoopt die wij net nog zongen:

*Machtige in heerlijkheid,
keer toch terug,
zie uit de hemel wat hier gebeurt,
zoek deze wijnstok weer op,
de stek die jouw hand heeft gepland
jouw kind dat opgroeide onder jouw ogen...*

De Levende als Machtige aanspreken betekent niet dat we ons hulpeloos richten tot een hogere macht, een superlatief van onze menselijk-overheersende macht, maar het vertrouwen durven uitspreken dat een doorbreking van onze onmacht mogelijk is, in ons eigen handelen, om die werkelijkheid waarin wij staan om te keren en om te vormen tot een nieuwe wereld van recht en vrede. Ik denk niet dat met de lofzang van Zacharias al zijn droefheid is verdwenen. Ook geloof ik niet dat zijn geslotenheid nu ineens is omgevormd tot een volledige openheid voor het onverwachte. Hij heeft denk ik wel écht iets gezien of meegemaakt, iets onverwachts, iets radicaal anders en nieuws dat hem tot een ander mens heeft gemaakt: hij heeft zich kunnen omkeren, zich van zijn 'ik' kunnen bevrijden, en in zijn droefheid is nieuw licht verschenen, iets doorgebroken van het onverwachte, een nieuwe liefde, gesymboliseerd in een nieuw menskind. Nieuw leven, nieuw zijn, niet meer *al/sof*, maar zo 'dat niets ons ooit kan scheiden van God die in ons leeft!' Moge het zo zijn!

Germain Creyghton